

DE IMPACT VAN KANTJIL EN DE TIJGER: CONCLUSIES PUBLIEKSONDERZOEK

Achtergrond publieksonderzoek

In het najaar van 2025 maakten de Toneelmakerij, Oorkaan en Studio Figur de 8+ familievoorstelling 'Kantjil en de Tijger', die het verhaal vertelt van Indra en de doorwerking van onze koloniale geschiedenis op haar gewone, ongewone familie. Bij de voorstelling is uitgebreid publieksonderzoek uitgevoerd naar de bezoekmotivatie, beleving en impact/doorwerking van de voorstelling en het bijbehorende educatieve programma.

Indisch verleden motiveert veel bezoekers, maar diepgang van verhaal is regelmatig een verrassing

De voorstelling 'Kantjil en de Tijger' heeft een flinke groep heel gerichte bezoekers getrokken die interesse hadden in het onderwerp van de voorstelling: een verborgen Indische familiegeschiedenis. De helft van de bezoekers had dan ook zelf iemand met wortels in Indonesië in het bezoekgezelschap. Voor hen vormde het onderwerp nog veel vaker het bezoekmotief. Zij gebruikten een bezoek aan de voorstelling om, vaak met meerdere generaties, bezig te zijn met hun afkomst. Zeker een derde van het publiek zag nog niet eerder een voorstelling van Toneelmakerij, Oorkaan en Studio Figur. De voorstelling trok ook bezoekers voor wie het onderwerp niet direct de bezoekmotivatie was. Quality time doorbrengen met familie, bijvoorbeeld tijdens de vakantie, was dan vaak een belangrijke bezoekmotivatie, soms in combinatie met een liefde voor theater of belang dat gehecht wordt aan cultuur in algemene zin. Soms wisten bezoekers weinig of niets van wat hen te wachten stond en werden zij verrast door de diepgang van het verhaal. Hierbij speelde duidelijk mee dat niet iedereen even goed bekend is met het begrip familievoorstelling. Men denkt in eerste instantie aan een kindervoorstelling waar je als volwassene vooral bij bent en geniet van dat je kind geniet, maar waar je niet per se zelf iets uit haalt. Dat dat bij 'Kantjil en de Tijger' wel het geval was, was voor bezoekers regelmatig een verrassing. Toch wijst het hoge percentage bezoekers dat geen kinderen onder 15 bij zich had (29%) erop dat dit bij een andere groep bezoekers wel bekend was.

8,5 gemiddeld reflecteert artistieke en maatschappelijke waardering voor de voorstelling

De waardering voor de voorstelling was hoog: een 8,5 gemiddeld. Daarbij viel op dat de aanwezigheid van Indische wortels in het gezelschap leidde tot een gemiddeld iets hogere waardering (8,6), terwijl de aanwezigheid van kinderen onder de 15 of 65-plussers in het gezelschap juist leidde tot een gemiddeld iets lagere waardering (8,4 resp. 8,3). Een verschil tussen Randstedelijke en niet-Randstedelijke bezoekers kon niet worden vastgesteld. De hoge cijfers reflecteerden zowel artistieke als maatschappelijke waardering voor de voorstelling. De kinderen vonden het over het algemeen een mooie, leuke, grappige en spannende voorstelling, waarbij ze, naarmate ze ouder of wijzer zijn, meer snaptten van de diepere laag over het koloniale verleden en voelden hoe dit doorwerkt in de familie van Indra. Voor volwassenen waren die lagen meteen al herkenbaar en zij werden vaak, terwijl ze in de zaal zaten, geraakt door hoe het verhaal intergenerationeel trauma invoelbaar maakte. Het vertellen van deze verhalen, het (eindelijk) verbreken van het zwijgen, het belichten van het Indische perspectief en de erkenning van het (intergenerationele) trauma werden daarbij vaak urgent en waardevol gevonden. Als er kritiek was richtte zich die over het algemeen op de lengte van de voorstelling (te lang, langdradig), de balans tussen tekst en actie (te veel tekst), de complexiteit van het verhaal (moeilijk te volgen), het hoge tempo, het geluidsvolume (te hard, te overweldigend, niet goed te verstaan) of een gevoel van chaos (er gebeurt te veel tegelijk).

Volwassenen leggen makkelijker de link met hun eigen leven en ervaren grote emotionele impact

De verbinding die men wist te leggen tussen het verhaal op het podium en het eigen leven was duidelijk sterker bij volwassenen dan bij kinderen. Met name voor jongere kinderen was het leggen van de link tussen het verhaal van Indra en Kantjil, het verhaal van de familie van Indra en de doorwerking van de koloniale geschiedenis nog te ingewikkeld. Dit deed sommige bezoekers concluderen dat de voorstelling beter als 10+

of zelfs 12+ geafficheerd had kunnen worden, maar hier was lang niet iedereen het mee eens. Bezoekers die jongere kinderen bij zich hadden constateerden dat er ook voor hen veel te genieten was en dat het niet erg is dat zij niet alles begrepen. Sterker nog: zij vonden het vaak heel goed om het pijnlijke verhaal van de koloniale geschiedenis van Nederland en Indonesië beetje bij beetje aan hen mee te geven, vooral als ze daar zelf wortels hebben. Wel stond het letten op hun kinderen hun eigen beleving soms een beetje in de weg. Ook de emotionele impact was duidelijk groter bij volwassen kijkers: zij waren regelmatig tot tranen geroerd en de voorstelling raakte hen vaak erg, juist ook door de afwisseling van lachen en huilen, vrolijkheid en verdriet. Sommigen vonden het enigszins ongemakkelijk dat ze zo geroerd waren, met name in aanwezigheid van kinderen of andere bekenden, maar het was ondertussen ook weer een bevestiging van de waarde van theater of kunst in algemene zin.

Herkenning bij bezoekers met Indische wortels, maar ook met andere achtergronden

Bezoekers met Indische wortels ervoeren veel herkenning tijdens het kijken naar de voorstelling. Dit gold sterker voor de oudere generaties, maar ook kinderen herkenden vaak wel iets uit bijvoorbeeld het huis of gedrag van hun grootouders, al moesten ze daar soms op gewezen worden. De gezamenlijke herkenning leidde tot een gevoel van verbinding en bracht herinneringen boven. Het was voor kinderen vaak ook lastiger dan voor volwassenen om zich met de personages op het toneel te identificeren. Ook bezoekers met andere dan Indische wortels herkenden overigens bepaalde patronen en met name het gevoel van thuiswee. Dit kon leiden tot het gevoel niet alleen te staan zonder dat daarbij een directe (familie)verbinding aan de orde was. Bezoekers die zichzelf vooral Nederlander voelen kregen soms te maken met gevoelens van schaamte en schuld. Dit vonden sommige bezoekers met wortels in Indonesië pijnlijk, maar vormde ook aanleiding om hierover met elkaar in gesprek te gaan.

Voorstelling brengt gesprekken op gang en stimuleert kennis en bewustwording over geschiedenis

De meeste bezoekers hebben door de voorstelling nieuwe kennis en inzichten opgedaan over de geschiedenis van Nederland, die van Indonesië en/of over de gedeelde geschiedenis van Nederland en Indonesië. De voorstelling vormde meteen na afloop, maar ook in de dagen of weken erna, aanleiding tot gesprek. Zowel tussen kinderen en volwassenen als tussen volwassenen onderling. En zowel tussen mensen die Indische roots delen als tussen mensen met en zonder die roots. Er is veel gesproken over de eigen familiegeschiedenis en de wens daarover meer te weten te komen, over doorwerking van trauma in families en de zoektocht naar identiteit en over de koloniale geschiedenis van Nederland en Indonesië. Kinderen wisten hier vaak nog weinig van. Het verschilde per kind of ze er graag meer van wilden weten en of ze dit ook op zichzelf betrokken. Voor sommigen bleek het toch een beetje een ver-van-mijn-bedshow. Ook voor volwassenen kon dit overigens complex liggen, omdat er ook negatieve gevoelens verbonden zijn aan dit verleden en er soms ook verschillend naar het verleden gekeken wordt. Volwassenen pikten vaak de boodschap op dat het belangrijk is erover te praten en in een enkel geval werd de vrijheid van het hebben van een eigen perspectief hierop ook benoemd. Kinderen pikten dit alleen op als het door hun (groot)ouders heel duidelijk benoemd werd.

Kinderen herbeleven de voorstelling en ervaren zo de kracht van theater

De voorstelling zelf was een ander onderwerp van gesprek na afloop: er is nog gepraat over bepaalde scènes, personages etc. De gesprekken die werden naverteld bevestigden heel duidelijk de kracht van theater. In twee interviews met kinderen werd prachtig geïllustreerd hoe zij nog dagen of weken in stilte (op de fiets, in bed, aan tafel) in hun hoofd de voorstelling herbeleefden en er dan weer om moesten lachen of zelfs hele nieuwe verhalen erbij bedachten. De scène waarbij Indra op haar hoofd ging staan en de scènes met Kantjil spraken daarbij tot de verbeelding.

Leerkrachten waarderen voorstelling en lesmateriaal, zien plezier en verwondering bij leerlingen

Waar het bij de individuele bezoekers over het algemeen ging om mensen die vaker theater en/of cultuur bezoeken, zijn via de scholen ook heel veel kinderen bereikt voor wie dat niet geldt. Op de algemene beleving en waardering van de voorstelling door de kinderen zelf hebben we minder grip kunnen krijgen, maar de reacties van de leerkrachten die een vragenlijst invulden waren overwegend positief. Zij waardeerden de voorstelling gemiddeld met een 7,8. Ze zagen plezier en verwondering bij de leerlingen en prezen de acteurs, de personages, de humor, de combinatie van muziek, decor, schaduwspel en het interessante onderwerp. De belangrijkste minpunten vonden ze, net als het individuele publiek, de lengte (te lang), de complexiteit (niet goed begrepen), de snelheid (te snel) en de intensiteit (heftig, veel prikkels). Het lesmateriaal werd over het algemeen ook goed gewaardeerd met gemiddeld een 7,7.

Groot enthousiasme over workshops, kinderen nieuwsgierig naar eigen familiegeschiedenis

Tijdens de workshops, die gemiddeld een 8,1 scoorden, kwam duidelijk naar voren hoe die kinderen nieuwsgierig maakten naar hun familiegeschiedenis. De opdracht om een familielid te interviewen sloeg erg aan, al heeft lang niet ieder kind hem kunnen volbrengen. Er kwamen prachtige verhalen naar boven. Ook het aan de slag gaan met die verhalen had impact: kinderen voelden zich gezien en het schepte ook een band om elkaars verhalen te horen. Ouders en leerkrachten reageerden ook erg enthousiast op deze opdracht. In de tweede workshop sloeg ook het maken van een hoorspel van de verhalen erg aan bij de kinderen. Dit leidde vooral tot verwondering over deze bijzondere manier van een verhaal vertellen. De kinderen waren erg enthousiast, vooral over de instrumenten die ze mochten gebruiken en het werken in de hoorspelstudio. De workshopdocenten slaagden erin om ook kinderen die het niet lukte om dit zelfstandig voor te bereiden in kleine groepjes alsnog een hoorspel te laten opnemen. Zij zagen dat de kinderen hier veel van leerden en zelfverzekerder en opener werden in het inzetten van hun creativiteit.

Leerlingen leerden nieuwe dingen, een deel van de leerkrachten wil meer doen met het thema

Over het algemeen denken de leerkrachten zeker dat leerlingen nieuwe dingen geleerd hebben over de geschiedenis van Nederland en Indonesië. Hier was dan ook meestal nog weinig aandacht aan besteed. Zij twijfelen echter, net als de ouders, of de leerlingen de thematiek van de voorstelling verbonden met hun eigen leefwereld. Omdat we geen leerlingen hebben geïnterviewd of geobserveerd na afloop van het voorstellingsbezoek, kunnen we niet hard maken dat het 'redden' van een eigen familieverhaal het makkelijker maakte om die verbinding te leggen. Wel zijn de meeste leerkrachten ervan overtuigd dat de leerlingen zich verbonden hebben gevoeld met hun klasgenoten en zin kregen in meer theater (zien of maken). Ongeveer een derde van de leerkrachten raakte geïnspireerd tot verdere gesprekken, lessen of projecten rond het thema. De geïnterviewde leerkracht van een van de scholen waar het versterkingsprogramma is gegeven, overweegt het Indische verleden volgend schooljaar op te nemen in het jaarprogramma. Doordat dat dit jaar niet het geval was, kon ze 'Kantjil en de Tijger' daar nu niet aan koppelen. Dat veel kinderen op deze school uit oorlogsgebieden zijn gevlucht ziet zij niet als reden om hier terughoudend mee om te gaan. Ze vindt het juist goed dat zij zien hoe 'dingen soms lang spelen en doorwerken'.

Slotconclusie

Door een uitgebreid publieksonderzoek uit te voeren bij de voorstelling Kantjil en de Tijger en het bijbehorende educatieve programma werd duidelijk hoeveel de voorstelling en de workshops teweeg hebben gebracht bij het publiek. Het is in het theater geen standaardpraktijk om publiek zo uitgebreid te bevragen, en het is ook zeker niet vanzelfsprekend dat op een uitnodiging daartoe zo uitgebreid en diepgaand gereageerd wordt. Honderden bezoekers hebben de moeite genomen hun beleving van de voorstelling en wat die bij hen losmaakte onder woorden te brengen en 20 multi-generationale bezoekgezelschappen waren zelfs bereid daar uitgebreid over te vertellen tijdens een interview. Die interviews maakten ook weer het nodige los, want ouders en grootouders waren vaak verbaasd en ontroerd door het gesprek met hun kind of kleinkind over Kantjil en de Tijger. Tijdens de observaties op scholen zagen

we bovendien hoe de opdracht om een familielid te interviewen kinderen en volwassenen prikkelde en hoeveel plezier kinderen erin hadden om van de verhalen hoorspelen te maken.

De voorstelling en het educatieve programma hebben de doelstelling om de kennis over het gedeelde verleden van Nederland en Indonesië te versterken zeker bereikt. Dat de voorstelling veel zou kunnen losmaken bij (groot)ouders en kinderen met wortels in Indonesië, hadden we ook verwacht. Het was bijzonder om te zien hoe zij in grote getalen zijn gekomen, de voorstelling als verbindend en waardevol hebben ervaren en zich gezien hebben gevoeld, precies zoals gehoopt. Maar de voorstelling en het educatieve programma hadden ook veel impact op kinderen en volwassenen zonder die wortels. Ook zij konden vaak verbindingen leggen met hoe familiegeschiedenis doorwerkt in hun eigen leven, al was dat voor kinderen moeilijker dan voor volwassenen. Dat gold ook voor de doelstelling om te laten zien dat ieder individu in een maatschappij een eigen perspectief op een gedeelde geschiedenis kan en mag hebben. Toch mogen we er wel van uitgaan dat bij de vele voorbeelden van bezoekers die geprikkeld waren om in hun eigen familiegeschiedenis te duiken, dit besef zeker is versterkt.